

PEKKA PIHLANTO

Uusliberalismin arvostelu ei tarkoita liberalismiin hylkäämistä

Kritiikki ampuu ohi maalin

Risto Harisalo on ilahduttavasti tarttunut LTA:n toimituskunnan toiveeseen ja kirjoittanut kommentin uusliberalismista. Se kohdistuu kirjoittamaani keskustelupuheenvuoroon (LTA 3–4/2009) ja sisältää joitakin kärjistyksiä sekä väärinkäsityksiä, jotka eivät vastaa puheenvuoroni sisältöä. Siksi kommentoin seuraavassa Harisalon kirjoitusta ja esitän lisäperusteluja näkemykselleni.

Harisalo tulkitsee otsikkoni ”Nykykuotoisen uusliberalismi tiensä päässä?” virheellisesti todeten, että liberalismi ja ylipäättään kaikki sen klassikot Adam Smithistä alkaen tulisi mielestäni heittää ”romukoppaan”. Vaikka Harisalo katsoo, että määre ”nykykuotoinen” ei auta selkeyttämään asiaa, se on kuitenkin avainasemassa, sillä se osoittaa, että tarkoitan sitä – kieltämättä vaikeasti määriteltävää – talousteoreettista sovellusta, joka näyttää olevan nykyisin vallalla länsimaissa. Harisalo kirjoittaa varsin paljon liberalismista ja sen eri ilmenemismuodoista, joita ei mielestäni voi samaistaa ”uuslibera-

lismiin” eikä varsinkaan ”nykykuotoiseen uusliberalismiin”.

Haluun huomauttaa, että määrittelin kirjoituksessani, mitä tarkoitan uusliberalismilla: ”Uusliberalismi on talousteoria, jonka mukaan vapaa yksityisomistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaakauppa edistävät parhaiten ihmisten hyvinvointia. Uusliberalismin päämäärä on minimoida valtion rooli yhteiskunnassa laeilla ja sopimuksilla.” Uusliberalismin pyrkimykset ovat hyviä tavoitteita, mutta eivät maksimoitaviksi tai minimoitaviksi sopivia suureita.

Uusliberalismista on myös sanottu, että se ei niinkään ole aate vaan joukko toimenpiteitä, joihin ryhtyvät hyvin erilaisissa maissa konservatiivit, liberaalit ja sosialistit. Osa noista toimista (muun muassa vapaan markkinatalouden vastaisten lakien vähentäminen) on klassisen liberalismiin mukaisia. Tiivistäen korostin nykykuotoisessa uusliberalismissa sellaista ääriajattelua, joka vastustaa lähes kaikkia mainittujen vapauksien rajoituksia.

Harisalo vaatii, että minun olisi pitänyt täsmentää, mihin liberalismiin koulukuntaan kritiikkini kohdistuu. Tämä olisi ollut mielestäni turhaa, sillä kirjoitukseni ei ole oppihistoriallinen käsitteanalyysi, vaan päivänpolttava aihepiiriä koskettava puheenvuoro. Kuten viittasin, uusliberalismi voi tarkoittaa joukkoa toimenpiteitä, joihin talouspolitiikassa on ryhdytty. Tämä pragmaattinen määrittely riitti hyvin minun tarpeisiini.

En missään yhteydessä väitä, että uusliberalismin periaatteet pitäisi korvata kokonaan valtion ohjauksella – silloinhan oltaisiin sosialismissa, jonka kuittasin kokeneen henkisen konkurssin. On kysymys aste-eroista valtion ja markkinoiden ohjauksen välisessä tasapainotuksessa, ei joko tai -asetelmasta, kuten Harisalo tuntuu oletavan.

Kun Harisalon perusoletus näkemyksestäni on näin virheellinen, ei ole ihme, että hänen kritiikkinsä ampuu suurelta osin ohi maalin. Taloustieteilijöiden käyttämään metaforaan viitaten voi sanoa hänen rakentaneen olkinuken ja kaatavan sen sitten monisanaisesti. Hänen kirjoituksensa on yleinen ja varsin idealistinen liberalismiin ylistys, josta olen monessa kohdin periaatteessa samaa mieltä. Vaikuttaa jopa siltä, että kirjoittaja käyttää puheenvuoroani tekosyynä, voidakseen paneutua mieliteemaansa liberalismiin ja sen oppihistoriaan.

Yliopistoista puuttuu talouskriittisyyttä

Harisalon yksittäisiin väitteisiin mennäkseni otan ensin esille kysymyksen yliopistoista ja uusliberalismista. En väittänyt, että ”yliopistoissa opetetaan uusliberalismia hallitsevana taloudellisena ja poliittisena oppina”. Sen sijaan viittasin yliopistojen vastuuseen virkamiesten ja johtajien kouluttajina todeten: ”Niin kauan kuin

yliopistot tuottavat uusliberalismiin vihkiytyneitä asiantuntijoita – ja talouselämä niitä edellyttää – nykyinen oppi tulee todennäköisesti voimaan hyvin.” Tarkoitin näillä vihkiytyneillä niitä yliopistojen talousasiantuntijoita, jota ovat tulleet julkisuuteen talouspoliittisissa yhteyksissä ja erityisesti nyt puheena olevassa finanssi- ja talouskriisin jälkipuinnissa. Voittopuolisesti he kannattavat varsin kriitikittömästi finanssikriisin päivänvaloon tuomia arveluttavia käytäntöjä ja vastustavat kaikenlaista talouden toimijoiden ”vapauksia” rajoittavaa sääntelyä.

Harisalo toteaa, että uusklassinen talousteoriat hallitsee yliopistojen taloustieteen opetustarjontaa. Se ei kuitenkaan näytä estävän tutkijoita omaksumasta uusliberalismiksi määrittelemääni ajattelumallia esimerkiksi juuri taloustoiminnan sääntelyn tarpeesta puhuttaessa. Harisalo luettelee uusklassisen talousteorian ja uusliberalismin keskeisiksi eroiksi ensinnäkin edellisen uskon kaikkitietävään ja valintojaan maksimoimaan kykenevään toimijaan sekä toiseksi tehokkuuteen markkinoiden hyvyyden perimmäisenä kriteerinä, joihin uusliberalismi ei hänen mukaansa usko. Nämä erottavat tekijät eivät vaikuta ratkaisevan suurilta. Uusklassikkojen matemaattisissa malleissaan tekemät oletukset ihmisten käyttäytymisestä eivät näytä estävän heitä myötäilemästä julkisissa kannanotoissaan uusliberalistista ajattelua. Lisäksi on todettava, että ajettaessa vaikkapa valtionhallinnossa uusliberalistiseksi tunnistettavia ajatuksia – esimerkiksi yksityistämistä ja markkinavetoisuutta yleensäkin – perusteluna käytetään yleensä nimenomaan tehokkuutta. Kyllä siis uusliberalistitkin vannovat silloin tällöin tehokkuuden nimiin.

Puhuttaessa yliopisto-opetuksen suhtautumisesta uusliberalistisiin oppeihin, kovin paljon todistusvoimaa ei voida mielestäni antaa

Harisalon havainnoille kirjallisuudesta, joka löytyi Tukholman yliopiston kirjaston hyllyiltä vuonna 2001 tai yliopistoissamme valmistuneiden pro gradu -töiden ja väitöskirjojen aihepiireistä.

Harisalo kirjoittaa toista sivua ”liberalismin hylkäämisen kustannuksista”. En vain tiedä, kuka on ehdottanut tai kannattanut liberalismiin hylkäämistä. Kyseinen luku sisältää sinänsä hyödyllistä tietoa, joskaan liberalismiin ääritulkintojen kustannuksista ei mainita mitään – ja kuitenkin kaikilla ratkaisuilla on hintansa.

Harisalo katsoo muun muassa, että sääntelyn purkaminen olisi pelkästään hyvä asia. Hän jättää huomioon ottamatta, että joidenkin ryhmien taloudellisten vapauksien lisääminen voi merkitä toisten ryhmien vapauksien rajoittamista. Tasapuolisuus vapauksissa ja sääntelyssä, jota itse kannatan, on varmasti kokonaisuuden kannalta parempi kuin kumpikaan ääri vaihtoehto. Ääripäissä voidaan nähdä Harisalon mainitsema ”poliittinen mielivalta” ja hänen kokonaan unohtamansa markkinavoimien mielivalta. Kammoan molempia.

Sääntelyn puute myötävaikuttii finanssikriisin syntyyn

Tarkastellessaan uusliberalismia ”globaalien finanssi- ja pankkikriisin” selittäjänä Harisalo sanoo voivansa hyväksyä uusliberalismiin kohdistetun ”syytteen”, jos sääntelyä olisi todella vähennetty. Sääntöjen ja sääntelyviranomaisten määriä oli hänen mukaansa lisätty jo ennen kriisiä huomattavasti niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin. Nämä määrät eivät kuitenkaan vaikuta erityisen validilta sääntelyn mittarilta. Sääntelyn lisäys on saattanut kohdistua toisarvoisiin kohteisiin. Ainakin finanssikriisin puhkeamisen kannalta avainasemassa oleva varjopankkisektori oli hyvin heikosti säännelty. Myös

Yhdysvaltain ja EU:n viranomaiset ovat näin päättelleet, koska ovat ryhtyneet sääntelytoimenpiteisiin – joita sekä omaa etuaan varjelevat finanssiipiirit että uusliberalisteilta vaikuttavat tutkijat ovat pontevasti vastustamassa.

Harisalo ottaa lisäksi esille kaksi tekijää, joista uusliberalismia on hänen mukaansa aiheuttomasti epäilty: ahneus ja rikollisuus. Hän toteaa, että ahneus ei ole ominaisuus, jonka liberalismi (sic!) aktivoi, vaan ”liberalismi olettaa että markkinatalous pystyy parhaiten hillitsemään ahneutta ja kanavoimaan sen yleiseksi hyödyksi”. Olettamuksia voidaan tehdä erilaisia, mutta toinen asia on, pitävätkö ne todellisuudessa paikkansa.

Mielestäni finanssikriisi osoitti empiirisesti, että uusliberalistinen ajattelu – alan puutteellinen sääntely – teki mahdolliseksi muun muassa finanssipankkiirien ahneuden, joka ilmeni ylisuurina ja vahingollisiksi osoittautuneina bonuksina sekä epämääräisten finanssituotteiden tehtailuna ja markkinointina. Tässä mielessä siis talouden toimijoiden rajoittamaton ”vapaus” todellakin aktivoi vahingollisen ahneuden. Rikollisuuden jätän kommentoimatta, sillä siitä en maininnut kirjoituksessani mitään. Harisalo ottaa liberaalien epäitsekyyden todisteeksi itse Adam Smithin altruistisen elämän. Yhden menneisyyden voimahahmon esimerkki ei mielestäni kerro mitään nykyisestä tilanteesta. Sitä paitsi Smithin eettiset ohjeet on nykytaloudessa unohdettu kokonaan.

Tiivistelmä

Yhteenvetona totean, että kirjoitukseni kohdistui uusliberalismiin sellaisena kuin se julkisuudessa yleisesti ymmärretään, ja nimenomaan sen rooliin finanssi- ja talouskriisin synnyssä. Harisalo kritisoi ajatuksiani tukeutuen *liberalismin* ideaalisena aatteena sekä sen aikaisempien

DISCUSSION

kannattajien altruistiseen tahtoon tehdä pelkätään hyvää kaikille. Finanssikriisin valossa tällaisista ihmisistä on suurta pulaa yritysmailmassa – ja julkisuudessa esitetyistä näkemyksistä päätellen myös taloustieteellisissä tiedekunnissamme.

Varmasti myös usklassisella talousteorialla ja sen suosimalla maksimointiajattelulla voi Harisalon esittämään tapaan olla roolinsa finanssikriisin paljastaman ahneuden ja lyhytnäköisyyden synnyssä. Kuitenkin riittävän moni muukin kuin minä on nähnyt finanssialan heikon sääntelyn ja tämän mahdollistaman ahneuden finanssikriisin keskeiseksi syyksi. Yhteiskunnan pitäessä näin näppinsä erossa talouden ohjailusta se juuri soveltaa uusliberalismin erästä peruseriaatetta.

Kuten olen edellä tähdentänyt, näkemykseni ei tarkoita koko liberalismiin hylkäämistä, mutta se viittaa siihen, että parantamisen varaa on. Toisin sanoen sen paremmin uusliberalismi kuin mikään mukaan ideologia ei toimi täysin teoreettisessa puhtaassa muodossaan – vaikka fundamentalistisesti ajattelevat näin uskovatkin. Minkään alan teoreetikot eivät voi ottaa kaikkia käytännön arvaamattomia käänteitä etukäteen

huomioon – joista monet juontavat juurensa ihmisen arvaamattomuudesta ja oikullisuudesta. Siksi tarvitaan myös yhteiskuntien harkittua väliintuloa eli talouden ilmiöiden sääntelyä.

Nyt on kysymys siitä, missä määrin sääntelyn lääketta on käytettävä. Kuten kaikilla lääkkeillä, myös sääntelyllä on sivuvaikutuksensa. Siksi annostus on avainasemassa: liika-annos voi tappaa potilaan, mutta ilman lääkettä sairaus vain pahenee. Siksi esitin kysymyksen, onko ”nykymuotoinen uusliberalismi tiensä päässä” – ja toivoin sen päivitettyä versiota. Harisalo pitäisi sääntelyn lääkepullon tiukasti kiinni, koska näkee sairauden olevan jossakin muualla. Voin yhtyä hänen otsikkonsa ”Uusliberalismi – tiensä päässä vai alussa?” viestiin myös siltä osin, että uusliberalismi on todellakin tiensä alussa. Nykymuodossaan se ei ole kelvollinen. ■

Lähdeluettelo

HARISALO, RISTO, Uusliberalismi – tiensä päässä vai alussa? Liiketaloudellinen Aikakauskirja 1/2010.

PIHLANTO, PEKKA, Nykymuotoinen uusliberalismi tiensä päässä? Liiketaloudellinen Aikakauskirja 3–4/2009.